

PRACE GEOGRAFICZNE

zeszyt 166, 2022, 63–78

doi: 10.4467/20833113PG.22.004.16134

Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ

Komisja Geograficzna, Polska Akademia Umiejętności

Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego

NAZWY TERENOWE A SPECYFIKA REGIONU (NA PRZYKŁADZIE MIKROTOPONIMÓW GMINY WRĘCZYCA WIELKA W POWIECIE KŁOBUCKIM)

Tomasz Jelonek

Geographical names and specificity of a region (on the example of microtoponyms of the Wręczyca Wielka community in the Kłobuck powiat)

Abstract: The main purpose of this article is to present how geographical names reflect the specificity of the region. The onimic inquiring sight contains over 1000 microtoponyms that were collected during the geographical exploration from 2011 to 2017 in the Wręczyca Wielka community near Kłobuck, in the north of the Silesian Province. During the analysis of the above-mentioned toponomastic inquiry sight, the author used all information which were received from respondents (mainly from representatives of the oldest and middle generation) during informal conversations with the focus method. The first part of the text is devoted to the presentation of the basic methodological solutions and previous research. In the second part of this article, on the basis of detailed analysis of the geographical names of the Wręczyca Wielka community, the elements of environment and cultural factors captured in the geographical names, are presented. The microtoponyms reflect the specificity of the Wręczyca Wielka community because they archive data related to the natural and anthropogenic characteristics of the region. These record information, i.a. about: poorly diverse topography, underdeveloped hydrographic network, high degree of afforestation, iron mining, as well as old national relations.

Keywords: geographical name, microtoponym, toponymy, Woźnicko-Wieluńska Highland, Wręczyca Wielka community

Zarys treści: Głównym celem niniejszego artykułu jest ukazanie tego, w jaki sposób nazwy terenowe odzwierciedlają specyfikę danego regionu. Materiał onimiczny stanowi ponad 1000 mikrotoponimów, które zgromadzono w trakcie eksploracji terenowej prowadzonej w latach 2011–2017 w gminie Wręczyca Wielka na północy województwa śląskiego w powiecie kłobuckim. W trakcie analizy wspomnianego materiału toponomastycznego wykorzystano również różnorodne informacje, które uzyskano od mieszkańców gminy (głównie przedstawicieli najstarszego i średniego pokolenia) podczas prowadzenia nieoficjalnych rozmów z zastosowaniem metody fokusowej. W pierwszej części tekstu omówiono podstawowe rozwiązania metodologiczne oraz zreferowano stan badań. W drugiej części artykułu, na podstawie szczegółowej analizy nazw terenowych gminy Wręczyca Wielka, przybliżono elementy środowiska naturalnego oraz czynniki kulturowe utrwalone w nazwach terenowych. Mikrotoponimy odzwierciedlają specyfikę gminy Wręczyca Wielka, archiwizują one bowiem dane na temat naturalnych i antropogenicznych wyróżników regionu. Rejestrują informacje m.in. o: nieurozmaiconej rzeźbie terenu, słabo rozwiniętej sieci hydrograficznej, dużym stopniu zalesienia, kopalnictwie rud żelaza, a także – dawnych stosunkach narodowościowych.

Słowa kluczowe: nazwa terenowa, mikrotoponim, toponimia, Wyżyna Woźnicko-Wieluńska, gmina Wręczyca Wielka

Wykaz skrótów

ap. – *appellativum*

gw. – gwarowe

n. m. – nazwa miejscowa

n. os. – nazwa osobowa

n. w. – nazwa własna

b – bagno

czł – część lasu

d – dół

dr – droga (np.: leśna, polna, asfaltowa)

g – góra, górka, pagórek

j – jezioro

l – las

ł – łąka, pastwisko

p – pole

s – staw

sdz – sadzawka

ś – ścieżka

ź – źródło, źródelko

ESJP – *Etymologiczny słownik języka polskiego* A. Bańkowskiego

KSNP – *Kieszonkowy słownik niemiecko-polski, polsko-niemiecki* S. Schimitzka i J. Czochralskiego

MSGP – *Mały słownik gwar polskich* pod red. J. Wronicz

PSWP – *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny* pod red. H. Zgólkowej

SEJPBo – *Słownik etymologiczny języka polskiego* W. Borysia

SGP – *Słownik gwar polskich* pod red. J. Karłowicza

SGP PAN – *Słownik gwar polskich* powstający od 1977 r. w Instytucie Języka Polskiego PAN w Krakowie

SGŚ – *Słownik gwar śląskich* pod red. B. Wyderki

USJP – *Uniwersalny słownik języka polskiego* pod red. S. Dubisza

Wprowadzenie

Nazwy terenowe (mikrotoponimy) odgrywają istotną rolę w procesie komunikacji mieszkańców wsi. Ich geneza ma związek ze społeczną potrzebą wyróżnienia z szeroko pojętej przestrzeni przyrodniczo-kulturowej tych obiektów (np.: pól, łąk, lasów, polnych dróg, ścieżek, strumieni), które dla danej społeczności są z jakichś powodów ważne. Należy podkreślić, że wspomniana grupa toponimów pełni nie tylko funkcję referencjalną. Nazwy terenowe mogą również w prosty sposób charakteryzować i lokalizować desygnowane obiekty (zob. Jelonek 2014). Niejednokrotnie archiwizują one także informacje o wydarzeniach z przeszłości mikrowspólnoty (zob. Jelonek 2016b). Analiza omawianej bazy nazw nie jest możliwa bez uwzględnienia specyfiki oznaczanych przez nie obiektów. Na tle proprialnej sfery języka nazewnictwo terenowe wyróżnia bowiem ścisły związek z rzeczywistością pozajęzykową. Zakodowane w mikrotoponimach informacje dotyczące m.in. cech ukształtowania terenu, sieci hydrograficznej, fauny i flory, a także szeroko pojętego materialnego i duchowego dorobku społeczności zamieszkującej dany obszar mają znaczny wpływ na charakter systemu mikrotoponimicznego. Ponadto eksponują one przyrodniczo-kulturową i społeczno-gospodarczą specyfikę regionu, czyli jego naturalne i antropogeniczne właściwości.

Przedmiot, cel i zakres opracowania, charakterystyka materiału onimicznego

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie tego, w jaki sposób nazwy terenowe odzwierciedlają swoistość i niepowtarzalność danego regionu.

Materiał badawczy stanowi ponad 1000 nazw obiektów fizjograficznych, które zgromadzono w trakcie prowadzenia eksploracji terenowej w latach 2011–2017¹. Zebrane

¹ Zgromadzony materiał mikrotoponimiczny opublikowano w postaci słownika, zob. Jelonek 2018b.

mikrotoponimy pochodzą z gminy Wręczyca Wielka² mieszczącej się na północy województwa śląskiego w powiecie kłobuckim³. W trakcie analizy wspomnianego materiału toponomastycznego wykorzystano również wszelkie informacje, które uzyskano od rdzennych mieszkańców gminy (głównie przedstawicielei najstarszego i średniego pokolenia) podczas prowadzenia nieoficjalnych rozmów z zastosowaniem metody fokusowej⁴.

Podstawowe rozwiązania metodologiczne, charakterystyka terenu badań

Za nazwę terenową (*mikrotoponim*) uznano, za R. Mrózkim (2005: 231–232), określenie niezamieszkałego – przynajmniej w trakcie aktu nominacji – obiektu lądowego (np.: pola, łąki, lasu, ścieżki, polnej drogi) lub wodnego (np.: strumienia, stawu, niewielkiego cieką wodnego), które na tle innych nazw własnych wyróżnia m.in. wąski zakres obiegu w komunikacji społecznej. Ogranicza się on bowiem do mieszkańców jednej lub kilku wsi. Wspomniana grupa toponimów funkcjonuje przede wszystkim w polszczyźnie mówionej⁵ i w przeciwieństwie do nazw miejscowych nie podlega różnego rodzaju przepisom prawnym i kodyfikacyjnym. Mikrotoponimy są tworzone i przekazywane – na zasadzie tradycji – z pokolenia na pokolenie, a ich bazę – w zależności od potrzeb – na bieżąco uzupełniają i modyfikują mieszkańcy wsi (por. Jelonek 2018a: 65–88).

Zgodnie z definicją zawartą w *Uniwersalnym słowniku języka polskiego* (USJP 2003, III: 910) *region* to „wydzielony, stosunkowo jednorodny obszar odróżniający się od terenów przyległych określonymi cechami naturalnymi lub nabytymi”. W niniejszym artykule terminu tego użyto na określenie terytorium gminy Wręczyca Wielka i sąsiadujących z nią wsi. Zgodnie z podziałem fizycznogeograficznym J. Kondrackiego (1994: 187–190) obszar ten mieści się na Wyżynie Woźnicko-Wieluńskiej, stanowiącej część Wyżyny Śląsko-Krakowskiej, w obrębie trzech mezoregionów: Obniżenia Górnej Warty, Progu Herbskiego oraz Wyżyny Wieluńskiej. Pod względem rzeźby terenu gmina Wręczyca Wielka nie stanowi obszaru jednorodnego, ale nie posiada też wyraźnych kontrastów, co odzwierciedla budowę geologiczną zarówno

² W skład gminy wchodzi 26 wsi: Bieżeń, Borowe, Bór Zapilski, Brzezinki, Czarna Wieś, Długi Kąt, Golce, Grodzisko, Hutka, Jezioro, Kalej, Klepaczka, Kuleje, Nowa Szarlejka, Nowiny, Pierzchno, Piła Druga, Piła Pierwsza, Puszczew, Szarlejka, Truskolasy, Węglowice, Wręczyca Mała, Wręczyca Wielka, Wydra, Zamłyń.

³ Szczegółową charakterystykę gminy autor przedstawił w odrębnym opracowaniu, por. Jelonek 2018a: 23–41.

⁴ Szerzej na temat metody fokusowej w kontekście badań polszczyzny mówionej mieszkańców wsi pisała m.in. H. Grochola-Szczepanek (2006).

⁵ Czasami nazwy terenowe pojawiają się na mapach katastralnych.

wspomnianej jednostki administracyjnej, jak i całego powiatu kłobuckiego (Hereźniak, Sieradzki 2008: 22). Zdaniem B. Roszak (2008: 11) „dominującym elementem ukształtowania terenu jest pasmo wzniesień o wysokości 280–300 m n.p.m. ciągnący [tak! w oryginale] się przez Kalej, Wręcycę Wielką, Golce, Truskolasy. Od południa i południowego zachodu wzniesienia graniczą z obniżeniem rzeki Pankówki tworzącym 10–14 km strefę. Podobny pas wzniesień znajduje się na południowy zachód od Truskolasów [tak! w oryginale]⁶, są to Pagóry Brzezińskie”. Do najbardziej charakterystycznych cech krajobrazu gminy należy zaliczyć duży stopień zalesienia oraz hałdy powstałe po eksploatacji rud żelaza. Postępujące przemiany cywilizacyjno-kulturowe, szerząca się globalizacja oraz powszechny kontakt mieszkańców gminy z okolicznymi miastami: Częstochową, Kłobuckiem i Krzepicami przyczyniają się do zaniku tradycyjnej kultury ludowej⁷. W XXI w. elementy folkloru można obserwować najczęściej podczas różnego rodzaju obchodów świąt kościelnych, np. dożynek parafialnych. Inicjatorem wielu projektów i przedsięwzięć, które mają na celu nie tylko archiwizowanie dawnych zwyczajów, ale także upowszechnianie wiedzy na temat kultury materialnej i duchowej regionu wśród najmłodszego i średniego pokolenia, jest m.in. Gminny Ośrodek Kultury we Wręcycy Wielkiej⁸.

Stan badań

Na temat nazw terenowych (mikrotoponimów) powstała do tej pory obszerna literatura. Specyfikę wspomnianej grupy toponimów na tle własnej sfery języka omówili m.in.: E. Rzetelska-Feleszko (np.: 1982, 2001), M. Kornaszewski (np. 1986), R. Mrózek (np.: 1990, 2003, 2005), H. Kurek (2002), A. Myszka (np. 2006), A. Czerny (2011), E. Umińska-Tytoń (np. 2014) i T. Jelonek (np. 2014, 2016a, 2016b, 2018a). Liczne artykuły na temat charakteryzowanej bazy nazw zawiera także kilka opracowań zbiorowych, np.: *Mikrotoponimia na pograniczach językowo-kulturowych* (zob. Łesiów, Olejnik 2005), *Mikrotoponimia i makrotoponimia. Problematyka wstępna* (zob. Gałkowski, Gliwa 2014), *Mikrotoponimy i makrotoponimy w komunikacji i literaturze* (zob. Gałkowski, Gliwa 2015), *Nazwy terenowe i miejscowe w przestrzeni fizycznej* (zob. Gałkowski, Gliwa 2016).

Na regionalny aspekt badań onomastycznych zwróciło uwagę także wielu badaczy. Problematykę odzwierciedlenia specyfiki danego obszaru w różnych typach nazw własnych analizowali m.in.: H. Borek (np. 1972, 1988), R. Mrózek (np. 1985, 1994,

⁶ Zgodna z normą i lokalnym uzusem forma D. lp. od nazwy miejscowej *Truskolasy* brzmi: *Truskolas*; por. http://ksng.gugik.gov.pl/pliki/urzedowy_wykaz_nazw_miejscowosci_2019.pdf (dostęp: 18.02.2022).

⁷ Szerzej na temat specyfiki przyrodniczo-kulturowej gminy Wręcycy Wielka autor pisał w odrębnym opracowaniu, zob. Jelonek 2018a: 23–53.

⁸ Zob. <https://gokwreczycawielka.pl> (dostęp: 18.02.2022).

2007), E. Rzetelska-Feleszko (np. 1993), S. Sochacka (2000), M. Biolik (2006), F. Czyżewski (2012), M. Klinkosz i Z. Lica (2015), I. Matusiak-Kempa i A. Narusiewicz-Duchlińska (2016). Wspomniane zagadnienie stało się też przedmiotem kilku prac zbiorowych, np.: *Onomastyka regionalna* (zob. Duma 2006), *Region w świetle nazw miejscowych* (zob. Gajda 2007).

Na temat specyfiki przyrodniczo-kulturowej gminy Wręczyca Wielka, jej poszczególnych wsi lub okolic powstało do tej pory również kilka opracowań. Większość z nich ma charakter popularnonaukowy. Wspomniany obszar stał się przedmiotem zainteresowań m.in.: E. Kały, M. Kędziory, K. Żerdzińskiej (2007), T. Krzykowski (2007), J. Hereźniaka, J. Sieradzkiego (2008), L. Pileckiej, B. Roszak, S. Wrzesińskiego (2008) i T. Jelonka (np.: 2012, 2013, 2017, 2018a, 2018b).

Na podstawie szczegółowej analizy literatury przedmiotu można stwierdzić, że poszczególni autorzy starają się uwypuklić związki nazewnictwa ze specyfiką przyrodniczą i społeczno-kulturową poszczególnych regionów Polski. Trzeba jednak podkreślić, że większość prac zawiera analizę materiału onimicznego bez odwołania do kontekstów geografii fizycznej i geografii społeczno-ekonomicznej, dlatego też prezentuje ujęcie wyłącznie językoznawcze i nie ma charakteru interdyscyplinarnego.

Jak już wspomniano, materiał mikrotoponimiczny do niniejszego artykułu zgromadzono w latach 2011–2017 w trakcie prowadzenia nieoficjalnych rozmów z rdzennymi mieszkańcami gminy Wręczyca Wielka. Należy jednak dodać, że w 2. poł. XX w. eksplorację m.in. w zakresie nazw terenowych prowadziła na terytorium gminy – podlegającej wówczas także powiatowi kłobuckiemu – Komisja Ustalania Nazw Miejscowości i Obiektów Fizjograficznych (por. Jelonek 2018a: 18–19, 75–76). Owa Komisja nie zdążyła jednak opublikować zebranego materiału, w roku 1975 zniesiono bowiem podział na powiaty i zaprzestano wydawania zgromadzonej bazy nazw w postaci zeszytów, tzw. powiatówek (zob. Urzędowe nazwy miejscowości 1963–1972). Matryce dwóch zeszytów gotowych do druku, które rejestrują m.in. nazewnictwo terenowe gminy Wręczyca Wielka w jej obecnym składzie (26 wsi), znajdują się w Pracowni Onomastyki Instytutu Języka Polskiego PAN w Krakowie⁹ (zob. Urzędowe nazwy miejscowości 202, 203)¹⁰. Ponadto materiałem z badań terenowych dysponuje również Zakład Współczesnego Języka Polskiego Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Łódzkiego, w którego zbiorach znajduje się *Kartoteka nazw terenowych Polski* (zob. Jelonek 2018a: 19). Dane na temat

⁹ Pracownia Onomastyki dysponuje również tzw. maszynopisami profesorskimi, na bazie których opracowano matryce.

¹⁰ Na bazie materiałów Komisji Ustalania Nazw Miejscowości i Obiektów Fizjograficznych dla powiatu częstochowskiego I. Heromiński (1974) opublikował indeks rejestrujący m.in. kilka nazw terenowych, które współcześnie desygnują obiekty fizjograficzne znajdujące się w granicach administracyjnych gminy Wręczyca Wielka.

mikrotoponimii gminy Wręczyca Wielka rejestrują także portale internetowe, zob. np. Państwowy Rejestr Nazw Geograficznych¹¹.

Analiza zgromadzonego materiału onimicznego

Badanie systemu mikrotoponimicznego w kontekście przyrodniczo-kulturowej specyfiki regionu wymaga analiz motywacji semantycznych poszczególnych nazw. Motywacja semantyczna, zdaniem E. Rzetelskiej-Feleszko (1982: 84), polega na wyborze przez mieszkańców wsi z otaczającej ich przestrzeni jakiegoś obiektu. Wyraz, który nazywa element tej przestrzeni, staje się mikrotoponimem lub tworzy podstawę słotwórczą przyszłej nazwy terenowej. Motywacje omawianej grupy toponimów mają związek przede wszystkim z szeroko pojętym środowiskiem przyrodniczo-kulturowym danego obszaru. Istotną rolę odgrywają także takie mikrotoponimy, które uwypuklają dane na temat stosunków prawnowłasnościowych, pozyskiwania i podziału własności (zob. Rzetelska-Feleszko 1982; Mrózek 2003). Warto podkreślić, że w bazie nazw terenowych występuje też grupa propriów, w których utrwalono informacje o lokalizacji desygnowanego obiektu względem innych elementów przestrzeni przyrodniczo-kulturowej, np.: lasu, rzeki, kapliczki, przydrożnego krzyża czy mostu (por. Jelonek 2018a: 194–222).

Na podstawie analizy zgromadzonego materiału badawczego można stwierdzić, że na kształt mikrotoponimii gminy Wręczyca Wielka mają wpływ czynniki związane ze środowiskiem przyrodniczym oraz szeroko pojętą kulturą regionu. W bazie nazw terenowych nie brak również takich mikrotoponimów, które rejestrują stosunek posesywności lub utrwalają w nazwie usytuowanie np. pola lub łąki względem innego, bardziej znanego mieszkańcom wsi, obiektu. W artykule, ze względu na ograniczenia formalne, przedstawiono tylko te grupy mikrotoponimów, które – zdaniem autora – w największym stopniu odzwierciedlają specyfikę gminy Wręczyca Wielka.

W bazie nazw terenowych motywowanych szeroko pojętym środowiskiem przyrodniczym gminy można wyróżnić m.in. określenia eksponujące dane na temat ukształtowania powierzchni, np.: *Dotek* (dr¹²), *Doły* (d, ł, p), *Góra* (dr, ł, p), *Górka* (dr), *Górki* (czł), *Górna Łąka* (ł), *Góra Truskolejska* (dr)¹³, *Ostra Górka* (l), *Pańska Góra* (ł), *Psia Górka* (g), *Rubikowa Górka* (p)¹⁴, *Srogi Dotek* (p), *Sucha Góra* (g), *Wilczy Dół* (d, l),

¹¹ Zob. <https://www.geoportal.gov.pl/dane/panstwowy-rejestr-nazw-geograficznych> (dostęp: 18.02.2022).

¹² W nawiasach okrągłych umieszczono skrót od nazwy rodzaju obiektu fizjograficznego (rozwiązanie skrótów zamieszczono w wykazie skrótów). Czasami jedna nazwa desygnuje kilka obiektów fizjograficznych w różnych miejscowościach gminy. Szczegółową lokalizację poszczególnych obiektów fizjograficznych autor omówił w odrębnym opracowaniu, zob. Jelonek 2018b.

¹³ Por. n. m. *Truskolasy*.

¹⁴ Por. n. os. *Rubik*.

Zielony Dołek (czł), *Zimne Doły* (d). Utrwalenie w mikrotoponimach przede wszystkim dwu form ukształtowania terenu: *góry* i *dołu* odzwierciedla naturalną rzeźbę gminy Wręczyca Wielka (por. Jelonek 2018a: 127–130). Jak już wspomniano, rzeźba ta nie jest jednorodna, ale nie posiada też wyraźnych kontrastów (por. Hereźniak, Sieradzki 2008: 22–30), co w pełni potwierdza niewielkie zróżnicowanie nazw terenowych motywowanych konfiguracją terenu.

Kolejną grupę mikrotoponimów tworzą propria dokumentujące właściwości podłoża nominowanych desygnatów, np.: pól, łąk. Do tej bazy określić można zaliczyć nazwy obiektów fizjograficznych, które utrwalają przede wszystkim informacje dotyczące retencji wodnej podłoża lub występowania w obrębie obiektu piasku albo gliny, por.: *Bagna* (b), *Bagniste Łąki* (ł), *Czarne Błota* (czł), *Gliniak* (d, ł), *Gliniaki* (p, sdz), *Glinianki* (ł, p), *Glinice* (ł), *Gliniec* (p), *Piaski* (dr, l, p), *Plaża* (czł), *Sucha Góra* (g), *Topiela* (l, ł)¹⁵, *Torfiska* (l, ł, p), *Torfy* (ł), *Trzęsawiska* (b)¹⁶, *Żwirownia* (p). Wymienione nazwy terenowe odzwierciedlają przede wszystkim typy gleb, które dominują na obszarze gminy Wręczyca Wielka. Jak pisze B. Roszak (2008: 15), „większość gleb w okolicy (...) należy do V klasy bonitacyjnej”. W regionie występują przede wszystkim gleby biellicowe i pseudobiellicowe. Pojawiają się również gleby brunatne (wyspowo) oraz bagienne – głównie w dolinach rzek i w obniżeniach terenu (Roszak 2008: 15–16; por. Hereźniak, Sieradzki 2008: 30–34). Wspomnianą typologię gruntów potwierdzają nazwy terenowe z bazy określić motywowanej naturalnymi właściwościami terenu. W bazie tej dominują przede wszystkim mikrotoponimy, w których utrwalono informację o piaszczystym, podmokłym lub gliniastym podłożu desygnowanych obiektów.

W zgromadzonym materiale badawczym można wyróżnić też nazwy, dla których motywacją stała się naturalna sieć hydrograficzna gminy Wręczyca Wielka, por.: *Bartyzelowe Źródłko* (ź)¹⁷, *Jezioroki* (b), *Jezioroko u Sołtysa* (j), *Pięć Stawów* (s), *Sadżawka Stawarzowa* (sdz)¹⁸, *Źródłka* (ź), *Źródłko u Śliwki* (ź)¹⁹, *Źródła* (ź). Na podstawie analizy całej bazy mikrotoponimów należy stwierdzić, że nazwy terenowe eksponują niewielkie zróżnicowanie wód powierzchniowych, por.: *źródło*, *jezioroko*, *sadżawka*. Mikrotoponimia gminy Wręczyca Wielka potwierdza, iż region ten nie posiada rozbudowanej sieci rzecznej (por. Jelonek 2018a: 130–137). Lokalne wody powierzchniowe reprezentują trzy niewielkie ciekie wodne (łącznie z ich bezimiennymi dopływami): Pankówka, Czarna Oksza oraz Biała Oksza. W okolicach Wręczyca Wielkiej ma również swoje źródło Gorzelanka – dopływ Liswarty (Kała, Kędziora, Żerdzińska

¹⁵ Por. ap. *topiel* ‘grząskie bagno’ SEJPBo 638.

¹⁶ Por. ap. *trzęsawisko* ‘trwale podmokły, grząski teren, często zarośnięty szuwarami, trzcina, mchem itp. (...)’ USJP IV 144.

¹⁷ Por. n. os. *Bartyzel*.

¹⁸ Por. n. os. *Stawarz*.

¹⁹ Por. n. os. *Śliwka* ‘przezwiśko mieszkańca o nazwisku Śliwiński’.

2007: 11–13; Roszak 2008: 13; por. Hereźniak, Sieradzki 2008: 34–58). Niewielki zasób i różnorodność nazw terenowych motywowanych naturalną hydrografią gminy w pełni odzwierciedla charakterystykę wód powierzchniowych wspomnianego regionu.

Kolejną grupę nazw tworzą mikrotoponimy, w których utrwalono informacje na temat lokalnej roślinności. W bazie tej dominują przede wszystkim nazwy lasów, por.: *Borki* (1, 1, p)²⁰, *Bory* (1)²¹, *Bukowiec*, (1)²², *Dąbrówka* (1)²³, *Dębina* (1)²⁴, *Dębowa Góra* (g, 1), *Dębowa Poręba* (1)²⁵, *Gaje* (1)²⁶, *Golcowski Las* (1)²⁷, *Górnego Lasek* (1)²⁸, *Las Kalejski* (1)²⁹, *Las za Florkiem* (1)³⁰, *Lasek Żydowski* (1), *Mały Lasek* (1), *Olszyna* (czl)³¹, *Olszynka* (1)³², *Trzepizurowe Brzózki* (1)³³. Duży odsetek wspomnianej grupy nazw odzwierciedla stopień zalesienia regionu. Lasy stanowią bowiem naturalne bogactwo gminy i jeden z jej największych walorów turystycznych. Różnorodność drzewostanów potwierdza duża liczba nazw terenowych motywowanych dominującym gatunkiem drzew, por. np.: *buk*, *dąb*. Dużą grupę tworzą też nazwy obiektów wskazujące na ogólny charakter zespołu roślinności, por.: *las*, *lasek*. Wszystkie wymienione nazwy powstały podczas obserwacji typów siedlisk leśnych przez mieszkańców wsi. W gminie Wręczyca Wielka dominuje bowiem bór suchy, bór świeży, bór mieszany świeży i las mieszany. Z kolei na podmokłych terenach oraz w dolinach rzek można spotkać bór wilgotny oraz bór mieszany wilgotny. W lasach dominującym gatunkiem jest sosna zwyczajna (Roszak 2008: 16).

Duży stopień zalesienia badanego regionu przyczynił się m.in. do powstania grupy nazw motywowanej budownictwem drogowym i komunikacją, np.: *Blachowski Dukt* (dr)³⁴, *Ciepiana Droga* (dr)³⁵, *Droga na Kierzek* (dr)³⁶, *Dukt Badego* (dr)³⁷,

²⁰ Por. ap. gw. *borek* 'lasek mieszany' SGP PAN II 380; por. ap. gw. *bór* 'las sosnowy' MSGP 25.

²¹ Por. ap. gw. *bór* 1. 'mały lub młody las'; 2. 'las iglasty'; 3. 'las liściasty'; 4. 'sosna (...)' SGP PAN II 427–428.

²² Por. ap. gw. *bukowiec* 'las bukowy' SGP PAN III 71.

²³ Por. ap. gw. *dąbrówka* 'las dębowy' SGP PAN V 412.

²⁴ Por. ap. gw. *dębina* 'las dębowy lub skupisko dębów w lesie' SGP PAN V 494.

²⁵ Por. ap. gw. *poręba* 'zagajnik' SGP IV 270.

²⁶ Por. ap. gw. *gaj* 'las' SGP PAN VIII 80.

²⁷ Por. n. m. *Golce*.

²⁸ Por. n. os. *Górny*.

²⁹ Por. n. m. *Kalej*.

³⁰ Por. n. os. *Florek*.

³¹ Por. ap. gw. *olsza* 'olcha' SGP III 438.

³² Por. ap. gw. *olsza*.

³³ Por. n. os. *Trzepizur*.

³⁴ Por. n. m. *Blachowinia*; por. ap. gw. *dukt* 'prosta droga leśna powstała przez wyrąbanie drzew; przecinka' SGP PAN VI 454.

³⁵ Por. ap. gw. *ciepać* '(...) lekko lub niedbale coś upuszczać, rozrzucać, wyrzucać gdzieś, wrzucać do czegoś; odrzucać od siebie (...)' SGP PAN IV 342–343.

³⁶ Por. ap. gw. *kierz* 'krzak' SGP II 350.

³⁷ Por. ap. gw. *dukt*; por. n. os. *Bade*.

Dukt Blachowski (dr)³⁸, *Dukt Łebkowski* (dr)³⁹, *Dukt na Czołgi* (dr)⁴⁰, *Dukt na Topiela* (dr)⁴¹, *Dukt Słupkowy* (dr)⁴², *Dukt Wisielaka* (dr)⁴³, *Festerka Duża* (dr)⁴⁴, *Festerka Mała* (s)⁴⁵, *Gabrysiów Dukt* (dr)⁴⁶, *Grobkowy Dukt* (dr)⁴⁷, *Sypanka* (dr)⁴⁸, *Szlabanówka* (dr)⁴⁹, *Ścieżka na Rułę* (s)⁵⁰, *Złodzijska Droga* (dr). Rozbudowany system polnych lub leśnych dróg i ścieżek odgrywał szczególną rolę w przeszłości, kiedy to większość mieszkańców gminy pracowała na roli. Współcześnie wspomniane szlaki komunikacyjne stanowią głównie walor krajoznawczo-turystyczny gminy. Często prowadzą bowiem do miejsc, w których rozegrały się różnego rodzaju wydarzenia historyczne z udziałem mieszkańców regionu. Nazwy te stanowią również świadectwo dostosowania przestrzeni przyrodniczej do potrzeb członków mikrowspólnoty.

Kolejną grupę nazw tworzą mikrotoponimy, które mają związek z szeroko pojętą kulturą rolną i hodowlaną, por.: *Fazaniec* (l)⁵¹, *Jagły* (p)⁵², *Kacze Łąki* (ł), *Kozia Górka* (g, dr), *Kozłowiec* (ł)⁵³, *Owsiska* (p, ł)⁵⁴, *Pasterniki* (dr)⁵⁵, *Pastwa* (ł)⁵⁶, *Piotrowskiego Łąka* (ł)⁵⁷, *Pole Olkowe* (p)⁵⁸, *Pole za Lasem* (p), *Załogi* (p)⁵⁹. Duży odsetek nazw z tej grupy potwierdza przewagę użytków rolnych (56,12%), np.: gruntów ornych, łąk, pastwisk i sadów, w zagospodarowaniu przestrzeni gminy Wręczyca Wielka (Jelonek 2018a: 38–39). Należy jednak podkreślić, że współcześnie większość pól i pastwisk nie jest już wykorzystywana do celów rolniczych. Czasami są one celowo zalesiane. Na niektóre z nich wkracza też naturalna sukcesja roślinna (por. Roszak 2008: 16).

³⁸ Por. ap. gw. *dukt*; por. n. m. *Blachownia*.

³⁹ Por. ap. gw. *dukt*; por. n. m. *Łebki*.

⁴⁰ Por. ap. gw. *dukt*; por. ap. *czołg*.

⁴¹ Por. ap. gw. *dukt*; por. ap. gw. *topielisko* 'grunt bagnisty' SGP V 410.

⁴² Por. ap. gw. *dukt*; por. ap. *słupek*.

⁴³ Por. ap. gw. *dukt*; por. ap. gw. *wisielak* 'wisielec, co się sam powiesi' SGP VI 130.

⁴⁴ Por. ap. gw. *feszter* 'pracownik nadzoru leśnego, leśniczy lub gajowy' SGŚ IX 72.

⁴⁵ Por. ap. gw. *feszter*.

⁴⁶ Por. n. os. *Gabriel*; por. ap. gw. *dukt*.

⁴⁷ Por. ap. *grób*; por. ap. gw. *dukt*.

⁴⁸ Por. ap. *sypać* '(...) rzucić (rzucać) czymś sypkim, zwykle napelniając coś lub przykrywając jakąś powierzchnię' USJP III 1478.

⁴⁹ Por. ap. *szlaban*.

⁵⁰ Por. ap. *rura*.

⁵¹ Por. ap. gw. *fazan* 'ptak – bażant (...), żyjący dziko lub hodowany' SGP PAN VII 463.

⁵² Por. ap. gw. *jagły* 'krupy jaglane, kasza jaglana t. j. [tak! w oryginale] z prosa' SGP II 218.

⁵³ Por. ap. *koza*.

⁵⁴ Por. ap. gw. *owsisko* 1. 'pole, na którym rósł owies'; 2. '(...) pole po owsie' SGP III 490.

⁵⁵ Por. ap. gw. *pasternik* 1. 'pastwisko, pastewnik'; 2. 'mały kawałek pastwiska przy wsi' SGP IV 50.

⁵⁶ Por. ap. gw. *pastwa* 'pastwisko' MSGP 185.

⁵⁷ Por. n. os. *Piotrowski*.

⁵⁸ Por. n. os. *Olek*.

⁵⁹ Por. ap. gw. *załóg* 'pole nieuprawiane; ugor, odłóg' MSGP 342.

W zgromadzonym materiale badawczym odnotowano również grupę nazw związanych z działalnością przemysłową, np.: *Biedaszyby* (p)⁶⁰, *Hałda* (g)⁶¹, *Kopalnia* (p), *Koło Dwudziestki* (p)⁶², *Koło Hałdy* (p), *Mała Hałda* (g)⁶³, *Na Czesławowa* (dr)⁶⁴, *Prażaki* (l, ł)⁶⁵, *Prażalnia* (p)⁶⁶, *Ruda* (l)⁶⁷, *Stara Kopalnia* (l). Wspomniane nazwy dokumentują historię kopalnictwa rud żelaza na obszarze gminy Wręczyca Wielka. Region ten znajdował się w przeszłości w granicach Częstochowskiego Obszaru Rudonośnego (zob. Adamski 1994). Warto podkreślić, że jeden z najbardziej charakterystycznych elementów krajobrazu gminy stanowią hałdy pokopalniane. Ich obecność w językowej panoramie regionu dokumentuje m.in. nazewnictwo terenowe.

Jak już wspomniano, mikrotoponimy – oprócz czynników przyrodniczo-kulturowych – odzwierciedlają również stosunek posesywności. Należy jednak podkreślić, że określenia obiektów fizjograficznych motywowane nazwiskami, imionami lub przezwiskami poszczególnych posiadaczy dóbr mają bogate poświadczenie w całej mikrotoponimii polskiego obszaru językowego. Często w tego typu nazwach zachowane są regionalne właściwości języka (por. Biolik 2006: 15). Z grupy nazw dzierżawczych – w kontekście specyfiki gminy Wręczyca Wielka – warto wymienić te mikrotoponimy, które dokumentują narodowość właściciela obiektu. Do takich nazw można zaliczyć: *Lasek Żydowski* (l), *Pola Żydowskie* (p), *Żydowe* (p), *Żydowizna* (p), *Żydowskie Laski* (l), *Żydowskie Pola* (p). Wspomniane mikrotoponimy mają związek z historią poszczególnych wsi gminy zamieszkiwanych przed II wojną światową przez ludność żydowską (zob. Pilecka 2008). Nazwy te przywołują na pamięć dawne stosunki narodowościowe, które są wciąż obecne we wspomnieniach najstarszych mieszkańców gminy Wręczyca Wielka. Udział ludności żydowskiej w życiu społeczno-gospodarczym wybranych wsi (np. Truskolas) stanowi ważny element dziejów regionu.

Na koniec warto również wspomnieć o nazwach terenowych, które rejestrują elementy lokalnej historii. Do tego typu określeń można zaliczyć np.: *Błękitny Krzyż* (czł), *Bombę* (czł), *Colant* (dr)⁶⁸, *Dukt na Czołgi* (dr)⁶⁹, *Krzyż koło Zabitego Chłopaka* (czł),

⁶⁰ Por. ap. *biedaszyb* 'prymitywna kopalnia (...)' USJP I 253.

⁶¹ Por. ap. *hałda* 'duża ilość czegoś usypana lub zgromadzona (w postaci kopca) w jednym miejscu' PSWP XIII 257.

⁶² Por. n. w. *Kopalnia XX-lecia PRL* (w Golcach).

⁶³ Por. ap. *hałda*.

⁶⁴ Por. n. w. *Kopalnia Czesław* (w Truskolasach przy ul. Dębicznej).

⁶⁵ Por. ap. *prażyć* 'ogrzewać jakąś substancję (np. rudę żelaza), zwykle poniżej temperatury topienia, w celu wywołania określonych przemian (...)' USJP III 544.

⁶⁶ Por. ap. *prażyć*.

⁶⁷ Por. ap. *ruda* 'kopalnia użyteczna będąca źródłem metali oraz niektórych niemetali' USJP III 1088.

⁶⁸ Por. ap. *das Zollamt* 'urząd celny' KSNP 235.

⁶⁹ Por. ap. gw. *dukt*; por. ap. *czołg*.

Krzyż Lemańskiego (czł)⁷⁰, *Krzyż Sawickiego* (t)⁷¹, *Michałową Górę* (g)⁷², *Pogorze* (p)⁷³ i *Wisieluchy* (l)⁷⁴. Nazwy te archiwizują wydarzenia, które rozegrały się w przeszłości na obszarze gminy, lub dokumentują losy, zwykle tragiczne, poszczególnych mieszkańców regionu. Najczęściej historie te nie są spisane, dlatego też, aby poznać motywacje semantyczne poszczególnych onimów, należy przeprowadzić szereg rozmów z najstarszymi mieszkańcami wsi. To dzięki różnego rodzaju opowieściom o charakterze wspomnieniowym można poznać specyfikę poszczególnych mikrotoponimów stanowiących odzwierciedlenie historii „małej ojczyzny”. I tak np. *Bomba* to nazwa części lasu, w której podczas II wojny światowej wybuchła właśnie bomba. Z kolei *Colant* to określenie fragmentu drogi ze skrzyżowaniem, gdzie w trakcie okupacji miała siedzibę żandarmeria niemiecka. Kolejna nazwa, *Dukt na Czółgi*, informuje o leśnej drodze prowadzącej do miejsca, w którym jeszcze w latach 50. XX w. stały dwa czołgi z okresu II wojny światowej. Mikrotoponim *Krzyż Lemańskiego* upamiętnia z kolei tragiczną śmierć hrabiego Hilarego Lemańskiego, który zginął przypuszczalnie z rąk brata, Edwarda, w 1850 r. Śmierć Hilarego – zgodnie z przekazami ustnymi – była najprawdopodobniej zamierzonym bratobójstwem ze strony Edwarda, który w ten sposób pozbył się sukcesora do majątku (por. Siwiński 2009: 194). Inna nazwa, *Wisieluchy*, przywołuje na pamięć obraz lasu, w którym ludzie często odbierali sobie życie. Na podstawie omówionych mikrotoponimów można stwierdzić, że nazwy terenowe motywowane elementami lokalnej historii archiwizują dzieje „małej ojczyzny”.

Wnioski

Głównym celem niniejszego artykułu było ustalenie tego, w jaki sposób mikrotoponimy odzwierciedlają szeroko pojęty charakter regionu. Na podstawie analizy zgromadzonego materiału toponimicznego można stwierdzić, że w trakcie aktu nominacji mieszkańcy wsi utrwalają w nazwach najczęściej takie elementy przyrodniczo-kulturowe, które najprecyzyjniej dookreślają specyfikę desygnowanych obiektów. Elementy te stanowią naturalne lub antropogeniczne wyróżniki regionu. Potwierdza to przede wszystkim liczebność i charakter nazw motywowanych konfiguracją terenu, właściwościami podłoża, siecią hydrograficzną i światem roślin. Szereg nazw związanych z kulturą rolną oraz budownictwem drogowym i komunikacją prezentuje z kolei istotne kierunki działalności cywilizacyjnej mieszkańców badanego obszaru. Pojawienie się grupy nazw związanych z eksploatacją rud żelaza dokumentuje historię kopalnictwa i eksponuje jedno z najbardziej charakterystycz-

⁷⁰ Por. n. os. *Lemański*.

⁷¹ Por. n. os. *Sawicki*.

⁷² Por. n. os. *Michał*.

⁷³ Por. ap. *pogorzeć* ‘splonać’ ESJP II 676.

⁷⁴ Por. ap. *wisielec*.

nych elementów krajobrazu – hałdy. Oprócz cech przyrodniczo-kulturowych swoistość i niepowtarzalność badanego obszaru tworzy również jego bogata historia, co odzwierciedlają z kolei nazwy dokumentujące dawne stosunki narodowościowe lub różnego typu wydarzenia z historii mikrowspólnoty. Warto również wspomnieć o tym, że nazwy terenowe archiwizują wiele fonetycznych i leksykalnych cech gwarowych, które coraz rzadziej – ze względu na postępujące przemiany językowo-kulturowe obszarów wiejskich – można zaobserwować w polszczyźnie mówionej współczesnych autochtonów (zob. Jelonek 2016a). Nie ulega zatem wątpliwości, że zakodowane w mikrotoponimach wyznaczniki przestrzeni geograficznej odzwierciedlają specyfikę badanego regionu – gminy Wręczycy Wielka w powiecie kłobuckim.

Literatura

- Adamski A., 1994, *Górnictwo rud żelaza w regionie częstochowskim*, Zarząd Oddziału Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Górnictwa, Częstochowa.
- Bańkowski A., 2000, *Etymologiczny słownik języka polskiego*, t. I–II, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Biolik M., 2006, *Onomastyka regionalna w badaniach onomastycznych*, [w:] J. Duma (red.), *Onomastyka regionalna*, Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego, Olsztyn, 14–19.
- Borek H., 1972, *Opolszczyzna w świetle nazw miejscowych*, Instytut Śląski w Opolu, Opole.
- Borek H., 1988, *Górny Śląsk w świetle nazw miejscowych*, Instytut Śląski w Opolu, Opole.
- Boryś W., 2005, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Wydawnictwo Literackie, Kraków.
- Czerny A., 2011, *Teoria nazw geograficznych*, Polska Akademia Nauk, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania im. Stanisława Leszczyckiego, Warszawa.
- Czyżewski F., 2012, *Uwagi o mikrotoponimii powiatu włodawskiego*, [w:] I. Łuc, M. Pogódek (red.), *W komunikacyjnej przestrzeni nazw własnych i pospolitych. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Robertowi Mrózkowi*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, 143–156.
- Dubisz S. (red.), 2003, *Uniwersalny słownik języka polskiego*, t. I–IV, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Duma J. (red.), 2006, *Onomastyka regionalna*, Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego, Olsztyn.
- Gajda S. (red.), 2007, *Region w świetle nazw miejscowych*, Uniwersytet Opolski, Opolskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Opole.
- Gałkowski A., Gliwa R. (red.), 2014, *Mikrotoponimia i makrotoponimia. Problematyka wstępna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Gałkowski A., Gliwa R. (red.), 2015, *Mikrotoponimy i makrotoponimy w komunikacji i literaturze*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Gałkowski A., Gliwa R. (red.), 2016, *Nazwy terenowe i miejscowe w przestrzeni fizycznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Gminny Ośrodek Kultury we Wręczycy Wielkiej, <https://gokwreczycawielka.pl> (dostęp: 18.02.2022).

- Grochola-Szczepanek H., 2006, *Badania fokusowe mowy mieszkańców wsi*, Socjolingwistyka, XX, 19–35.
- Hereźniak J., Sieradzki J., 2008, *Przewodnik przyrodniczy po ziemi kłobuckiej*, Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania „Zielony Wierchołek Śląska”, Kłobuck.
- Heromiński I., 1974, *Indeks urzędowych nazw miejscowości i obiektów fizjograficznych powiatu częstochowskiego według stanu na 31.XII. 1970 r.* [tak! w oryginale], Ziemia Częstochowska, t. 10, 523–548.
- Jelonek T., 2012, *Na melanzu czadowa nutka – leksyka gimnazjalistów z początku XXI wieku*, Wydawnictwo Episteme, Kraków.
- Jelonek T., 2013, *Truskolasy. Dzieje wsi, jej tradycje oraz zabytki kościoła pw. św. Mikołaja*, Gminny Ośrodek Kultury we Wręczycy Wielkiej, Wręczyca Wielka.
- Jelonek T., 2014, *Miejsce i funkcja mikrotoponimów w ludowym obrazie świata (na przykładzie nazw terenowych Truskolas i wsi okolicznych w powiecie kłobuckim)*, [w:] M. Rak, K. Sikora (red.), *Badania dialektologiczne. Stan, Perspektywy. Metodologia. Materiały konferencji naukowej „Gwara i tekst”, Kraków, 27–28 września 2013 r.*, Księgarnia Akademicka, Kraków, 323–330.
- Jelonek T., 2016a, *Nazwy terenowe jako czynnik utrwalający gwarę*, *Onomastica*, LX, 263–271.
- Jelonek T., 2016b, *Nieznanne historie znanych miejsc. Dzieje „małej ojczyzny” zakrzepłe w nazwach terenowych*, [w:] S. Cebula, M. Chorążki (red.), *Mała ojczyzna – wielka (nie)pamięć. Historia mówiona jako źródło do badania dziejów społecznych*, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, Kraków, 31–45.
- Jelonek T., 2017, *Przemiany kulturowe wsi z perspektywy jej autochtonów (na przykładzie nieoficjalnych wypowiedzi mieszkańców Truskolas koło Częstochowy i miejscowości okolicznych)*, *Perspektywy Kultury*, 16 (1/2017), 135–160.
- Jelonek T., 2018a, *Językowo-kulturowy obraz wsi i jej mieszkańców utrwalony w mikrotoponimach*, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków.
- Jelonek T., 2018b, *Słownik mikrotoponimów gminy Wręczyca Wielka*, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków.
- Kała E., Kędziora M., Żerdzińska K., 2007, *Gmina Wręczyca Wielka*, Gminny Ośrodek Kultury we Wręczycy Wielkiej, Wręczyca Wielka.
- Klinkosz M., Lica Z., 2015, *Mikrotoponimy kaszubskie jako świadectwo różnorodności kulturowej*, [w:] A. Gałkowski, R. Gliwa (red.), *Mikrotoponimy i makrotoponimy w komunikacji i literaturze*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, 263–269.
- Kondracki J., 1994, *Geografia Polski. Mezoregiony fizyczno-geograficzne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Kornaszewski M., 1986, *W sprawie klasyfikacji nazw terenowych. Uwagi i propozycje*, *Onomastica*, XXX, 5–15.
- Krzykowski T., 2007, *Odległa i nieodległa przeszłość mojej małej ojczyzny – rodzinnej miejscowości. Kalej – Szarlejka. Gmina Wręczyca Wielka*, Kalej-Szarlejka.
- Kurek H., 2002, *Językowy obraz Podkarpacia (na przykładzie mikrotoponimii Dukielszczyzny)*, [w:] M. Skarżyński, M. Szpiczakowska (red.), *Rozmaitości językowe ofiarowane prof. dr. hab. Januszowi Strutyńskiemu z okazji Jego jubileuszu*, Księgarnia Akademicka, Kraków, 139–164.

- Lesiów M., Olejnik M. (red.), 2005, *Mikrotoponimia na pograniczach językowo-kulturowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.
- Mały słownik gwar polskich, 2009, J. Wronicz (red.), Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków.
- Matusiak-Kempa I., Naruszewicz-Duchlińska A., 2016, *Toponimy jako świadectwo regionalnych wartości religijnych na przykładzie nazewnictwa na Warmii i Mazurach*, [w:] M. Biolik, A. Naruszewicz-Duchlińska, W. Szulowska, E. Wolnicz-Pawłowska, W. Włoskiewicz (red.), *Slavica. Onomastica. Regionalia. Prace dedykowane Panu Profesorowi Jerzemu Dumie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn, 113–121.
- Mrózek R., 1985, *Regionalny krajobraz nazewniczy*, [w:] K. Chmiel, W. Sosna, A. Szupina (red.), *Od PTT do PTTK na ziemi cieszyńskiej*, Oddział PTTK „Beskid Śląski” w Cieszynie, Cieszyn, 167–169.
- Mrózek R., 1990, *System mikrotoponimiczny Śląska Cieszyńskiego XVIII wieku*, Uniwersytet Śląski, Katowice.
- Mrózek R., 1994, *System onimiczny a badania regionalne*, [w:] J. Svoboda (red.), *Jazyk a literatura v česko-polském kontextu*, Filozofická fakulta Ostravské univerzity, Ostrava, 33–37.
- Mrózek R., 2003, *Mikrotoponimy jako językowe wyznaczniki przestrzeni kulturowej*, [w:] Z. Kaleta (red.), *Nazwy własne a kultura. Polska i inne kraje słowiańskie*, Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy, Warszawa, 196–202.
- Mrózek R., 2005, *Nazwy terenowe*, [w:] E. Rzetelska-Feleszko (red.), *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków, 231–257.
- Mrózek R., 2007, *Regionalizacja w badaniach onomastycznych*, [w:] S. Gajda (red.), *Region w świetle nazw miejscowych. W setną rocznicę urodzin Profesora Stanisława Rosponda i dwudziestą rocznicę śmierci Profesora Henryka Borka*, Uniwersytet Opolski, Opolskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Opole, 71–78.
- Myszka A., 2006, *Toponimia powiatu strzyżowskiego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów.
- Państwowy Rejestr Nazw Geograficznych (PRNG), <https://www.geoport.gov.pl/dane/panstwowy-rejestr-nazw-geograficznych> (dostęp: 18.02.2022).
- Pilecka L., 2008, *Historia miejscowości*, [w:] L. Pilecka, B. Roszak, S. Wrzesiński, *Truskolasy dawniej i dziś*, Zespół Szkół im. St. Ligonia w Truskolasach, Truskolasy, 18–44.
- Pilecka L., Roszak B., Wrzesiński S., 2008, *Truskolasy dawniej i dziś*, Zespół Szkół im. St. Ligonia w Truskolasach, Truskolasy.
- Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, 1994–2005, H. Zgólkowa (red.), t. I–L, Wydawnictwo Kurpisz, Poznań.
- Rozzak B., 2008, *Położenie i środowisko geograficzne*, [w:] L. Pilecka, B. Roszak, S. Wrzesiński, *Truskolasy dawniej i dziś*, Zespół Szkół im. St. Ligonia w Truskolasach, Truskolasy, 9–17.
- Rzetelska-Feleszko E., 1982, *Nazwy terenowe dawniej i dziś*, *Onomastica*, XXVII, 173–185.
- Rzetelska-Feleszko E., 1993, *Rola nazewnictwa w tworzeniu poczucia regionalnego*, [w:] K. Handke (red.), *Region, regionalizm – pojęcia i rzeczywistość. Zbiór studiów*, Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy, Warszawa, 151–160.

- Rzetelska-Feleszko E., 2001, *Zagadnienia klasyfikacyjne i terminologiczne w pracach z zakresu toponimii*, [w:] A. Cieślukowa, B. Czopek-Kopciuch (red.), *Toponimia i oronimia*, Wydawnictwo Naukowe DWN, Kraków, 33–39.
- Schimitzek S., Czochrański J., 1990, *Kieszonkowy słownik niemiecko-polski, polsko niemiecki*, Wiedza Powszechna, Warszawa.
- Siwiński A., 2009, *Przyrodzona kronika ziemi częstochowskiej. Przewodnik rowerowy*, t. I, Częstochowska Organizacja Turystyczna, Częstochowa.
- Słownik gwar polskich*, 1900–1911, J. Karłowicz (red.), t. I–VI, Akademia Umiejętności, Kraków.
- Słownik gwar polskich*, 1977–2021, *Źródła* i t. I: M. Karaś, J. Reichan (red.); t. II–V: J. Reichan, S. Urbańczyk (red.); t. VI: J. Okoniowa, J. Reichan (red.); t. VII–IX: J. Okoniowa, J. Reichan, B. Grabka (red.); z. 29: B. Grabka, R. Kucharzyk, J. Okoniowa, J. Reichan (red.); z. 30–34: B. Grabka, R. Kucharzyk (red.), Instytut Języka Polskiego PAN, z. 1: Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, od z. 2: Łódź, t. III: Wrocław–Warszawa–Kraków, od t. IV: Kraków.
- Słownik gwar śląskich*, 2000–2017, B. Wyderka (red.), t. I–XVI, Państwowy Instytut Naukowy, Instytut Śląski w Opolu, Opole.
- Sochacka S., 2000, *Wieś śląska w świetle polskich nazw terenowych*, Śląsk Opolski, 1 (38), 1–6.
- Umińska-Tytoń E., 2014, *Trwałość i ulotność nazw terenowych*, [w:] A. Gałkowski, R. Gliwa (red.), *Mikrotoponimia i makrotoponimia. Problematyka wstępna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, 187–193.
- Uniwersalny słownik języka polskiego*, 2003, S. Dubisz (red.), t. I–IV, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Urzędowe nazwy miejscowości, 1963–1972, *Urzędowe nazwy miejscowości i obiektów fizjograficznych*, t. 1–197, W. Taszycki (red.), Komisja Ustalania Nazw Miejscowości i Obiektów Fizjograficznych przy Urzędzie Rady Ministrów, Warszawa.
- Urzędowe nazwy miejscowości 202, *Urzędowe nazwy miejscowości i obiektów fizjograficznych*, t. 202 (*powiat częstochowski*), W. Taszycki (red.), Komisja Ustalania Nazw Miejscowości i Obiektów Fizjograficznych przy Urzędzie Rady Ministrów, Warszawa (maszynopis dostępny w Pracowni Onomastyki Instytutu Języka Polskiego PAN w Krakowie).
- Urzędowe nazwy miejscowości 203, *Urzędowe nazwy miejscowości i obiektów fizjograficznych*, t. 203 (*powiat kłobucki*), W. Taszycki (red.), Komisja Ustalania Nazw Miejscowości i Obiektów Fizjograficznych przy Urzędzie Rady Ministrów, Warszawa (maszynopis dostępny w Pracowni Onomastyki Instytutu Języka Polskiego PAN w Krakowie).
- Wykaz urzędowych nazw miejscowości i ich części, 2019, http://ksng.gugik.gov.pl/pliki/urzedowy_wykaz_nazw_miejscowosci_2019.pdf (dostęp: 18.02.2022).

Tomasz Jelonek
Uniwersytet Jagielloński
Wydział Polonistyki
ul. Gołębia 16, 31-007 Kraków
tomasz.jelonek@uj.edu.pl
ORCID: 0000-0002-4771-0021